

Küresel Değer Zincirine Katılım Sürecinde Yaşanan Arz ve Talep Şoklarının Türkiye'nin Dış Ticaretine Etkisi

Prof.Dr.Mine Yılmaz¹

Doç.Dr.Serkan Çınar²

Hatice Duva³

Son 30 yılda küresel ticarete önemli bir dönüşüm yaşanmış, imalat sanayinde doğrudan yabancı yatırımlarının aracılığı ile üretim parçalara ayrılarak birden fazla ülkede gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Küresel değer zinciri adı verilen bu süreçte, üretimin tamamı tek bir ülkede gerçekleşmediği için ülkeler arasındaki ara ve yatırım malı ticareti artmaktadır. Küresel değer zincirinde yer alarak uluslararası pazardaki rekabet gücünü artırmak isteyen ülkeler bu pazarlara arz ve talep yönlü katkılarda bulunmaktadır. Son dönemde üretimin ülke sınırları dışına çıkmasını destekleyen faktörler, serbest ticaret anlaşmaları ve gümrük engellerinin azaltılması politikalarıdır. Bu kapsamda genellikle bir ürünün tasarım ve yenilik süreci gelişmiş ülkelerde, imalat süreci ise gelişmekte olan ülkelere ortaya çıkmaktadır. Sanayi ürünü ihracatını artırabilen gelişmekte olan ülkeler, bu ürünleri çoğunlukla yabancı girdi kullanarak üretip ihraç edebilmektedir. Serbest piyasa ekonomisini benimseyen ve doğrudan yabancı yatırımlara ev sahipliği yapan Türkiye, küresel değer zincirinin aktif üyelerinden biridir. Türkiye, son yıllarda geriye ve ileriye dönük entegrasyonu artırabilmiştir. Buna karşılık Türkiye'nin ihracatında en yüksek paya sahip olan sektörlerde yabancı ara malı kullanımı oldukça yüksektir.

Küresel değer zinciri, bir yandan ülkeler arasındaki ticaretin artmasına yol açarken diğer yandan ülkeler arasındaki bağımlılığı yükseltmektedir. Bu nedenle, her ülkenin uyguladığı dış ticaret politikaları diğer ülkeleri yakından ilgilendirmektedir. Bağımlılık aynı zamanda arz ve talep yönlü şoklardan etkilenme olasılığını da yükseltmektedir. Genel olarak ileriye dönük katılımı talep şoku, geriye dönük katılımı arz şoku ile karşılaşma olasılığı söz konusudur. 2017 yılında ABD ve Çin arasında başlayan ticaret savaşlarına 2020 yılına damgasını vuran Covid-19 salgını eklenince üretimin ve ticaretin yavaşladığı, gümrükleme ve lojistik hizmetlerinin aksadığı, gümrük engellerinin yeniden yükseldiği ve küreselleşmenin tartışılmaya başlandığı yepyeni bir sürece girilmiştir. Yaşanan talep ve arz yönlü şokların yarattığı bu olumsuz konjonktür ülkelerin sürdürülebilir büyüme, ticaret ve kalkınma süreçlerini tehlikeye atmaktadır.

Bu çalışmada, öncelikle Türkiye'nin küresel değer zinciri içindeki konumu değerlendirilmeye çalışılmıştır. Daha sonra Covid-19 salgını da kapsayan dönemde meydana gelen arz ve talep şoklarının Türkiye'nin dış ticaretine etkisi incelenmiştir. Bu amaçla, Ocak 2014-Ocak 2021 dönemini kapsayan aylık veriler kullanılarak yapısal kırılmalı birim kök testi, eşbütünleşme analizi ve uzun dönem katsayılarına ulaşmak için ARDL Sınır Testi uygulanmıştır. Modelin analiz sonuçları, arz ve talep şoklarının ortak yıllarda oluştuğunu göstermiştir. Ayrıca elde edilen bulgular, arz ve talep şoklarını yansıtan göstergelerin Türkiye'nin ihracatı üzerinde uzun dönemli etkiler yarattığını ortaya çıkarmıştır. Türkiye'nin küresel değer zincirine entegrasyonu, ihracatta dışa bağımlılığı ve ekonominin kırılganlığını artırmaktadır. Bu çalışmadan elde edilen sonuçların, ortaya çıkan şoklardan etkilenme durumunu ve kırılganlık noktalarını açıklama gücü olduğu düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Küresel değer zinciri, Covid 19, yapısal kırılmalı birim kök testi, ARDL sınır testi

¹ Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler Fakültesi, Uluslararası Ticaret ve Finansman Bölümü

² Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler Fakültesi, Sigortacılık Bölümü

³ Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası Ticaret ve Finans Doktora Öğrencisi